
Te Toa Takitini

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Nama 61.

HASTINGS.

Heptemua 1, 1926

EKEPIHANA A TE HAHĪ.

NO te 23 o nga ra o Akaranga nei ka whakapuaretia e te Aripihopa te Ekepihana a te Hahi i Akarana. Ko te wha tenei o nga Ekepihana a te Hahi ka tu ki Nui Tirani nei engari ko te Akarana te mea i rahi atu i ona katoa. Ko te putake o te mahi nei he whaka matakita ki nga whakahaere a te Hahi i roto i nga iwi maori puta noa te ao. I rangohia mai te Taono Hooro me ona ruuma katoa mo te wiki kotahi. Ko te utu mo te hooro e £300 i te wiki. Ko nga raruraru katoa mo te whakahaere i te ekepihana i tae ki te £850 mo te wiki. I nga ra e wha ka ea katoa nga raruraru, a ko nga maori o te Paraire me te Haterei, hei awhina i te mahi hore i te Rongopai ki nga iwi roto i te pouritanga e noho ana. Ara kia rite ai te whakahaere a te taitou Ariki e ki ra "Haere, kauwharia te rongopai ki nga wahi katoa o te ao."

E toru nga po i arotia ai e nga pirihimana nga tangata i nga tatau o te Hooro, itenaea kua ki tauu te whare i te tangata. He rohu tenei no te nui o te manauki o nga iwi pakaha i nga mahi a te Hahi. Tuare ai te ekepihana i te 2 o nga haora tae noa ki te 10. Kei waenganui o te rima mano me te ono mano tangata e tae ana ki te matakitaki, ki te whakarongo i tena ra, i tena ra.

Kotahi tonu te take i pouri ai toku ngakau, ko te korenga o nga minita maori o te Pihopatanga o Akarana i karangatia ki taua hui. Koinei hoki nga huarahi ki nga tikanga hohou o te taitou whakapuare. He tino kura pai tenei hei whakaako i a taitou ki era mahi a te Hahi, mo te aha o era atu iwi o te ao.

He mea Panui o Rev. F. A. Bennett, he mea ta e te Herald Office,
Tennyson Street, Napier, H.B.

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

TE TOA TAKITINI.

Te Utu mo te Pepa 10/- i te iau.
Me penci nga reta "Te Toa Takitini," Box 300, Hastings.

452

TE TOA TAKITINI.

Hepetema 1, 1926.

PIHOPATANGA O AOTEAROA. PITOPITO KORERO.

I tu te hui o te Pihopatanga o Aotearoa ki Poneke i te Taite te 5 o nga ra o Akuhata. I tae katoa, mai nga mema, e mau ake nei o ratou ingoa:—

Nga Minita

Rev. Canon W. H. Keretene
Rev. Kahi Harawira
Rep. Hori Raiti
Rev. W. N. Panapa

Akarana.

Nga Reimana

Hemi Te Paa
Teri Paraone
Hori Tane

Waiapu.

Rev. Pine Tamahori
Rev. Peni Hakiwai
Rev. Fred. A. Bennett

Hon. A. T. Ngata
Hori Tupaea
Wiremu Kingi

Poneke.

Rev. Temuera Tokoaitua
Rev. P. Hikairo Leonard

Meihana Durie
Kingi Tahiwiri

He mea whakamanuhiri e nga rangatira maori o Poneke nga tuema o te Hinota, ara na ratou i whakarite nga rarururu o te noho i Poneke.

I hui katoa nga mema maori o te Hinota ki te tango i te Hapa a te Ariki i te whare-karakia o Paora i te 10 o nga haora i te ata. Na Peneti rama ko Keretene i whakahaere te karakia.

I te mutunga iho o te karakia ka hui te Hinota Maori ki te whare-kura i Sydney Street.

I whakapuaratia te Hui e te Komihari (Peneti) ki te kupu inoi.

I whakanaramatia e te Komihari nga putake i karangatia ai te Hinota kia hui i tenei wa.

A. T. Ngata: I whakaatu a A. T. Ngata kei te mau tonu tona whakaaro i whakaputa ai i tera tau, ara ma te maori anake ka taea ai te hinengaro o te maori. Mai i Paritu ki Whakatane me Tahoe, kotahi tonu te reo o te iwi maori, hei te maori ano hei Pihopa mo tatou.

Hemi Te Paa: Kua huihui matou nga tangata o te Pihopatanga o Akarana, a kua uru ki Te Toa Takitini ta matou motini i paahi ai, ara irunga i nga whakamarama a nga Pihopa i te uaua o te whakatakoto i nga kaupapa, kua whakaae matou me pakeha hei Pihopa tuatahi mo tatou. Noreira ka pupuri tonu matou i ta matou motini i paahi ai.

Hori Tane: Kei te tautoko ahau i nga korero a Hemi Te Paa. I tera rau i tohe ahau me maori, hiahia nei i te mea kua marama ahau ki nga uauatanga, kua whakaae ahau ki te tono a nga Pihopa me pakeha.

Wiremu Kingi: Ko te hiahia tuturu o Te Arawa me maori te Pihopa. Otira ko te mea nui ki a ratou ko te Pihopatanga kia timatanga. Ki te tohe tonu tatou ki te maori, kei te wehi ahau kei ngaro te taonga nei i o tatou ringaringa. Ki te whakaae tatou me pakeha, kua tu tonu atu te tatou Pihopatanga. Noreira ka pooti ahau i te tuatahi me maori, a ki te ki mai nga Pihopa kaore e whakaaetia te maori, katahi ahau ka whakaae me pakeha.

Hori Raiti: Ka pupuri tonu ahau i ta matou motini i paahi ai i Akarana, kei te whakaae ahau me pakeha.

Hori Tupaea: Ko te hiahia katoa o te iwi maori, me maori tonu hei Pihopa. Me hinga whakamua atu tatou. Ki taku titiro kua riro nga mema o te Pihopatanga o Akarana i nga whakaaro o te Atipihopa. Otira kei te mohio katoa tatou ko te hiahia tuturu o te iwi Maori me maori tonu hei Pihopa tuatahi mo tatou. Mebomera kaore nga minita maori nei e hiahia ana ki te turanga Pihopa kia riro mai i a ratou kaati e Hika ma hoatu ko Apirama Ngata hei Pihopa mo tatou, kua kore hoki nga minita i pirangi!

Teri Paraone: I rite katoa te tatou hiahia me maori, engari no nga whakamarama kitea ana he uaua rawa taua turanga mo te maori i te timatanga atu. Ko o tatou Pihopa nga tangata marama ki nga uauatanga o era tu mahi. Noreira kei te whakaae ahau ki ta matou e tohutohu mai nei me pakeha hei tuatahi. E

wehi ana ahau kei ngaro te taonga nei i a tatou ki te tohe tonu tatou ki te Pihopa maori.

Hikaio Leonard: Kotahi tonu te reo o te iwi maori me maori te Pihopa. Ki te kore rawa e whakaaetia mai, hei reira ka whakaae ai ki te pakeha. Ko oku iwi katoa e tono ana me maori. Ko te tumanako kia ngawari mai nga Pihopa ki te hiahia o te iwi maori nui tonu.

Panapa: Kei te pouri a ngapuhi mo te mahuatanga atu i a matou o te kaupapa maori i puritia tahitia nei e tatou i tera hui a tatou. Otira na ngapuhi tonu te whakatauki nei:—"He ora ano te oma." Kua puta te kupu a te Atipihopa me nga Pihopa, ki te tohe tonu tatou me maori, tera e ngaro nohia te taonga nei i o koutou ringaringa.

Temuera Tokoahtua: Ko te hiahia o te iwi maori katoa me maori tonu hei Pihopa mo tatou. E rua enei manu, he weka tetahi, he kororo tetahi, no te whenua tetahi, no te moama tetahi,

he pango tetahi, he ma tetahi. Ko te tangi a te weka rereke i te tangi a te karoro. Pena ano te ahua o te maori me te pakeha. Ma te maori ano ka taea patia ai te hinengaro o te maori.

Peni Hakiwai: Kaore he painga e to tatou tutataki atu ki nga Pihopa i te mea kaore ano kia tatu o tatou whakaaro. Kei te maraua te hiahia o te iwi maori, me maori tonu hei upoko mo te Hahi i roto i te iwi maori. Ki te kore rawa e whakaaetia me maori hei reira ano tatou whiriwhiri ai mo te ahuatanga o te pakeha.

Ponefi: Kei te wahi ahau kei maumu atu te taonga nei i a tatou. I ta tatou hui i Rotorua, i tino whakaaro tuturu o tatou Pihopa me nga Minita pakeha, kua whakaae tatou ki te pakeha hei Pihopa mo tatou. Na taua whakaaetanga a tatou i hanga ai te Pire, i paahiti ai hoki e te Hinota Topu Nui kia whakaturia te Pihopatanga o Aotearoa mo te iwi Maori. Noreira ka tautoko ahau i te moemi a nga mema o te Pihopatanga o Akarana, ara kia whakaaetia me Pakeha hei Pihopa tuatahi kia whiwhi ai te iwi Maori ki tetahi Pihopatanga motuhake mo tatou. Pai ke atu ki ahau to tatou whiwhi i to tatou Pihopatanga, ahakoa he pakeha te upoko i tenei ahuatanga o tatou e noho reo kore nei tatou.

A. T. Ngata: I hanga tenei Pihopatanga hei painga mo te iwi Maori. Ko tatou nga kia-whakapuaki i nga whakaaro me nga hiahia o te iwi Maori. Ki te tohe tonu nga Pihopa nei ki te takahi i te hiahia tuturu o te iwi Maori, tera e pakaru te Hahi i roto i a Ngati Porou.

Kingi Tahiwi: Kei te mau tonu ahau ki ta tatou kaupapa o tena tau, ara me Maori hei Pihopa. Kua tatou hei ngoikore ki tenei take. Me mau tonu tatou ki ta tatou tohe. Ehara i te mea ma te matauranga pakeha e tino rite ai tenei Pihopatanga, engari ma te matauranga ki te hinengaro me te ahuatanga o te Maori.

Meihana Durie: I toku takiwa katoa kotahi tonu te reo o oku hapu, ara he tono me Maori tonu te Pihopa mo te iwi Maori.

Kahi Harawira: He roa te wa e whiriwhiri ana matou nga tangata o te Pihopatanga o Akarana i tenei take. I te maraua ki a matou o nga auuatanga o te whakatu mai i te Maori, whakaae ana matou katoa, me pakeha hei upoko mo to tatou Pihopatanga. Kei te kotahi tonu to matou whakaaro, me pakeha hei tuatahi, a hei te pakeha reo Maori.

Pine Tamahori: Kei te pai rawa atu ki ahau a tatou korero e whakaputaputa nei i nga whakaaro o tena o tena. Engari kaore i te pai ki ahau te ahua o te patu a nga Pihopa i te hiahia o te iwi Maori. Kei te penetia me te patu i te wheke. Kua patua mai e te Mipihopa nga whakaaro o nga mema o Akarana. Ki te takahia e tatou te hiahia o te iwi nui tonu, ka pehea a ratou whakaaro ki a tatou? He moni tetahi kaupapa nui e tu ai a tatou mahi. Ma te ngawari o nga whakaaro o te iwi ka kitea ai he moni hei whangai i nga mahi. Ki te kino te whakaaro o te iwi ka unua te kitea o te moni.

Ka mutu nga korero, ka whakatakotoria e A. T. Ngata te motini, a na Hori Tupaea i tautoko:—

Ko te whakaaro o tenei Hui ko te Pihopa tuatahi mo te Pihopatanga o Aotearoa, hei te Maori.

Ka menemanatia e Hori Tane, a na Hemi Te Pau i tautoko: **Ko te whakaaro o tenei Hui ko te Pihopa tuatahi hei te pakeha reo Maori.**

Te pooti tanga mo te menemana tokowaru i whakaae, tokoiwa i whakakahore.

Katabi ka hoki ki te motini. Te pooti tanga ka paahi te motini 9 ki te 8.

I te riterite rawa o nga pooti kaore i tino tatu nga whakaaro o te Hui.

Ko nga motini i muri iho he tuku whakanihi ki nga rangatira Maori o Ponoke mo te nui o ta ratou manaaki i nga mema o te Hinota.

I muri iho ko tu a Ngata ka whakaatu i tona whakaaro kia karangatia he hui ma te Hahi Mihingare kia tu ki Rotorua. Na Ngata te motini na Wiremu Kingi i tautoko: **Kia karangatia he hui ma te Hahi Mihingare kia tu ki Rotorua a te marama o Maehe 1927 mehemea ka whakaaetia mai e Te Arawa ki reira te tuunga o te Hui.**

Paahitia ana.

No te Paraire te 6 o nga ra o Akuhata i te 10 a.m. ka hui tahi atu nga mema o te Hinota Maori me nga Pihopa o te Atipihopa, te Pihopa o Waipapa, te Pihopa o Ponoke, te Pihopa o Nelson me te Pihopa o Christchurch.

He roa te wa e whiriwhiri ana te Hinota Maori me nga Pihopa i muri iho ka paahitia e te Hui Maori enei motini e mau ake nei:—

1. Kei te pouri nga mema o te hinota notemea kaore i tino tatu o ratou whakaaro me pakeha, me Maori ranei he Pihopa tuatahi mo te Pihopatanga o Aotearoa, a mehemea kua kite iho nga Pihopa kua kore he take e kumea ai tenei hui kia roa, e tono ana tenei Hui kia hikitia te whakatau mo tenei take ki te Hinota Topu Nui e takoto mai nei."

2. "Me whakarite ko te Hon. A. T. Ngata me Rev. F. A. Bennett hei mangai whakatakoto atu i nga take a tenei Hui ki te aroaro o te Hinota Topu Nui."

Na muri iho ka hui tahi ano nga Pihopa me nga mema o te Hinota Maori. He roa te wa e whiriwhiri tahi ana i nga kaupapa katoa o te take nei. Te mutunga iho ko paahitia te motini e mau ake nei.

PIHOPATANGA O AOTEAROA.

Ko te motini tenei i paahitia e te Hinota Maori i tu ki Poneke i te Paraire te 6 o nga ra o Akuhata, 1926.

HEI KAUPAPA RIUWHI mo te kaupapa mo te Pihopa mo te iwi Maori e takoto nei i roto i te pire i paahitia i te tuunga o te Hinota Topu Nui (General Synod) i te marama o Tihema 1925, E WHAKAAE ANA tenei Huihuinga o te Hinota Maori ko te Ati-pihopa hei upoko mo te Hahi Maori, a i raro iho i a ia kia whakaturia he Maori hei Pihopa hei whakahaere mo te taba Maori o te Hahi, ka huaina ia ko te Pihopa o Aotearoa, me tetahi Hinota whai-mana ki te hanga tikanga, a ko ia hei Tumuaiki mo taua Hinota i runga i te whakamananga a te Atipihopa a ka uru taua Pihopa ratou ko nga mangai-reimana, me nga minita i ata whiriwhiria, hei mema mo te Hinota Topu Nui (General Synod).

HINOTA O TE PIHOPATANGA O WAIAPU.

HEI te Paraire te 8 o nga ra o Oketopa ko tu te Hinota nui o te Pihopatanga o Waiapu ki Nepia. Kei te 10.30 te Karakia Hapa. Kei a Rev. Canon Paeko te kauwhau. Kei te 2.30 te whai-korero a te Perehitini. I te Ratapu kei a Mirikona Brocklehurst te kauwhau i te karakia o te ata, kei a Canon Madean i te ahiahi.

I te Mane i te 10 a.m. ka hui nga Minita me te Pihopa.

I te Turei i te 10 a.m. ka hui nga Minita Maori me nga Mangai reimana me te Pihopa. I te Weneroi i te 10 a.m. ka whai-korero a Kapene Watson ki te Hinota me nga Hahi-watene.

TE AO HOU ME TE AO TAWHITO.

Na R. T. K.

HE kupu enei e mau tonu ana i nga ngutu o te tangata i enei ra—te ao hou me te ao tawhito; engari ko te tino tikanga ia o enei kupu kaore i te ata marama. He nui nga tangata e whakaaro ana kei te whawhai te ao hou ki te ao tawhito, kei te tukinotia te ao tawhito e te ao hou. Na konei etahi tangata ka whakahopu to ratou ahua, ka mea, e, te whakahi ra o te tamariki ki te whakaha, ki te tohutohu i nga koeke.

Na Tamaahau Mahupuku te kupu kua huri te wa o nga kaumatua no nga tamariki enei rau tau, ara, kei te mate haere te ao tawhito kua timata te ao hou. Ko te mutunga o te ao tawhito me te timatanga o te ao hou e kore e raea te ki no te mea o nga ra, no te mea ranei o nga tau. U mai ana te whakapono ki enei motu rere ana te ra o te ao hou; kua pou-tu-maro inaianei, ko te ra o te ao tawhito kua tau. Ki te whakaritea te ahua o te iwi Maori i enei ra ki te ahua i te tau 1844, ka marama noa he ao ke tera he ao ke tenei; he ao

tawhito tera he ao tino hou tenei. Ko te tangata ko te iwi, kei te piki tonu, kaore i te tu. Ko te tu he ngingio, he mate.

Ehara i te mea me ata patu rawa te ao tawhito e mate ai, ko te kai patu ko te taima. Kua rewenatia enei whakatupuranga e nga whakaaro, e te matauranga o te pakeha, na konei ka mate mate haere nga whakaaro me nga tikanga tawhito; ko te ao tawhito hoki ko nga tikanga ko nga whakaaro o nehe pera me te ao hou ko nga tikanga ko nga whakaaro o te pakeha o te marama tanga.

Ehara i te mea ko nga tangata te ao tawhito te ao hou ranei, no te mea he nui nga kaumatua he nui a ratou tikanga no te ao hou, he nui hoki nga taitamariki kei te ao pururangi tonu atu nga whakaaro.

E marama ai te ao hou me te ao tawhito me whakataki etahi tikanga a te ao tawhito e kore aua e whakaaetia e te ao hou.

Ki te ao hou kaore he tapu (haunga ia te tapu o te Atua), kaore he whaiwhaia, kaore he keliua, kaore he tohu mate, kaore he po kai he po hua ranei o te kai, kaore he tauwha, kaore he kore o te kore noa iho.

Ki te ao tawhito he tino tangata te tangata e haere ana ki nga hui, ki nga tangihanga; ki te ao hou ia he tangata mangere tenei, he whai ngahau, he rapa ingoa, he rapa kai. Ko te tino tangata ki te ao hou, ko te tangata e u aua ki tana mahi: he kutete kau ranei, he tiaki hipi ranei, he hanga talapa ranei, he tiaki kainga he tiaki tamariki ranei. Kei te hapai tenei tangata i te Tomionia, ko tera kei te whakataumaha, kahore ona painga. Kahore a te ao hou whakahe i te tangi ki nga tupapaku, i te aroha, i te pouri engari me whakangawari, kua e tukuna kia whakararururu i nga mahi tuturu, i nga mahi tika.

Kaore te ao hou e whakaae ki te tikanga e tapae moni nei, taonga nei, ma te manuhiri, a, me te taturi ano ki te wa e utua ai aua moni aua taonga ranei. E ki ana te ao hou he tikanga rorirori rawa tenei. Me he mea he aroha kia motuhake ki te aroha.

Ko ta te ao hou tikanga ma te tamaiti ano e titiro tana tamaiti wahine ranei, mona hoki te pai te raru ranei. Kaore te ao hou e whakaae ma nga matua te whiriwhiri tuatahi. Ko te marena tika kei runga anake i te aroha. Ko ta te ao hou tane pai ko te tangata ma, te tinana, te reo, nga whakaaro—ko te tangata puku mahi, whai-oranga. Ko te wahine, hei te wahine ngawari, ma, penapena taonga, mohio ki te tunu kai ki te tapahi tamariki.

E ki ana te ao hou ka marena te tamaiti ka wehe ia i ona matua, ka momotu he kainga mona, kia puta ai ana tikanga, ana whakahaere, kia noho ai rua ko tana wahine kaore he whakararururu, he whakalmiki. He putake no te noho kua te taha huihui i te whare kotahi. He ture tuturu na te pakeha kia whai oranga rano te tangata ka moe ai i te wahine. Ko ta te ao

tawhito tikanga ko te wahine i tuatahi ko te whare hei muri mai, hei kore noa iho ranei.

E eke ana ano enei kupu ki nga mahi e whakamooti nei i te kai i nga matenga tupaipaku, e tuku nei i te waipiro. He pai pea enei tikanga hei whakangata i te ngakau whakahi engari ko te mufunga he taumaha he raruraru. Kaore e tika enei tikanga mo enei ra kua taupipiri nei te haere. Titiro atu ki te pakeha e haere atu ra, e aru; kaati te moomou tauma, te moomou taonga e kore hoki te pakeha e tatari ki a taua.

Kaore te ao hou e pai ki nga mahi tohunga—he mahi maminga, he mahi koroke; he mahi whakataumaha i te tangata, whararorori. Ko nga mahi tohunga he tino hoa riri no te ao hou. Ko nga tangata e tautoko ana i nga mahi tohunga he hoa riri kino no te iwi no te mea ko ta ratou he whakahoki i te iwi ki te pohehetanga. He tokomaha nga tohunga kua whakaea ake i waenganui o te Iwi Maori i raru ai te tangata, a, e raru nei. Ahea ano te tangata whai whakaaro ai? Kia hia rawa rarunga ka tupato ai?

(Taria te roanga).

E NUI MAHI, E ITI TAKARO.

HE maha nga tau i tohe ai a Sidey mema mo Otepoti kia whakaaetia e te Paremata tana pire kia nukuhia whakamuritia te karaka i nga marama o te raumati kia kotahi te haora ara kia kua te 5 karaka i te ahiahi ko te 4. I runga i tenei ture ko nga mahi e mutu ana i te 5 inaianei ka mutu i te 4 ara ko te 4 te 5. I penetia ai kia roa ai te taima i te ahiahi mo nga mahi takaro. He nui nga tangata e pai aua ki tenei ture a ko etahi o ratou i whai-kupu ki te Pirimia kia tautokona te pire a Sidey. Kaore te Pirimia i whakaae a i pooti hoki ia mo te turaki. He ahakoa ra i whakaaetia e te whare o raro taua pire engari i a au e tihituhii nei i enei korero kaore ano au kia rongu kua whakaaetia e te whare o runga a kua ture. Anei nga kupu a te Pirimia:—

“Ki taku titiro ma te whakahokinga i te karaka e nui ai te taima mo nga takaro mo nga ngahau Le! whakakaha i o tatou tinana. Engari etohutolu ana au ki te iwi kia iti iho te whakaro ki te takaro—no te mea kua piki rawa nga mahi takaro—a kia nui ake ki te mahi. He tokomaha nga tangata kua korero mai ki a au kia whakanuia ake he taima mo nga mahi takaro engari ra kaore te iwi e ora i te takaro. He tika he whakakaha i te tinana ta te takaro engari ra kua e wareware ki tenei, ara kia kaha ake te mahi, kia kaha ake te whakato, kia nui ake ai nga hua hei painga mo te Pomionona. He tika pea ta koutou haere mai ki te tono kia whakanuia ake te taima mo nga mahi takaro oira tera ke atu ta toku ngakau e awangawanga nei. Kia mahara kei te heke nga utu o a tatou pata, o a tatou hua rakau, o a tatou mihi, o a tatou wuuru. Me pehea te whakaea i enei moni nui kua ngaro nei?”

TE ARAWA ME ANA MOANA.

NO te 27 o nga ra o Haruere 1926 nei ka whakaotia e te Poari Tiaki o te Arawa kia puta he whakaaro ma te Poari ara ma te Arawa ki nga tangata i puta te kaha ki te whaka-haere i te Kechi o nga Moana, mai o te timatanga tae noa ki te tutukitanga o tera take.

Koia nei nga tangata i whakaaotia kia puta he Koha kia ratau:—

Wiremu Ereatara
H. K. Ehau
Te Morehu te Kirikau
Rev. F. Bennett

Ko Taiporutu Mitchell. Tiamana o te Poari tetahi. heoi kihai i whakaae kia uru ia ki taua ropu.

Kai te tika tonu enei tangata kua whakahuatia i runga ake nei. engari maaku e apiti atu ano nga ingoa o Taiporutu Mitchell me W. K. Wi Hapi. ehara i te mea kia puta he whakaaro kia ruaa, kaore, engari mo nga whakamaramatanga o nga mahi a ia tangata a ia tangata o te hunga kua whakahuatia i runga ake nei.

He aha nga mahi a enei tangata mo te Kechi o nga Moana i tika ai kia whakaarotia ratau? Kihai koia a Te Arawa i whakaaro kia ratou mo a ratau mahi?

MO WIREMU EREATARA.

No te hui i Tarewa i muri mai o te Whakataunga Tiati o Te Hupirimi Kooti "**Ka ahei ano i nga tangata Maori no ratau nga mcana, ara te takere onga Moana te kawē i o ratau take kia uiuia e te Kooti whenna Maori i runga i o ratau take "Maori."**

No tenoi wa ka whakaotia e taua hui i tu ki Tarewa ma Wiremu Ereatara e whakaemi nga korero a te Arawa e pa ana ki nga Moana, i puta i roto i nga korero Kooti whenna Maori, whakawa Komiti i ora atu hui ranei, nga pakanga mo nga kai o te moana mo nga rohe ranei o te moana i waenga o nga hapu, o nga tangata ranei o roto i ana hapu—Ko ana korero hui whaka-takoto ki te aroaro o te Kooti whenna Maori ina tae te kechi a nga Maori ki te Kooti.

He mahi nui tatenei tangata inahoki te nui o nga pukapuka o nga Kooti hui kimihanga.

No Rotorua ake	73	nga	pukapuka
.. Maketu	21
.. Te Tahoke	3
.. Taupo	22

No reira te nui o te mahi mo te whakarukoto i te kaupapa o te kechi a te Arawa. Ahakoa i puta ano he whakaaro i te wa e mahi ana, e tika ana ano kia whai whakaarotia he e te Arawa ki nga hua o tona kaha.

H. K. EHAU.

Ko ia te hoa o Wiremu Ereataa mo nga korero o nga moana, ko ia hoki hai whakatakoto ki te arearo o te Roia, hai whakamarana i etahi tikanga Maori e pa ana ki nga Moana, ki a marana ai te Roia ki te whakaeke ki runga i nga Ture.

TE MOREHU TE KIRIKAU.

He tangata tenei i puta te Kaha mo te whakahaere i nga tikanga mo te Keehi o nga Moana—i te wa kahore ano a te Arawa i awangawanga mo te tautohe ki te Kawanatanga mo te mana ki nga Moana, i te wa ka whaui te whakahaere a Peneti i taua pakanga ki te Ropu Hii Ika o Rotorua, ka tangohia e te Morehu Te Kirikau ma ngati Pikiiao e whakahaere tana take timata mai i te tau 1907 tae mai ki te tau 1909 katahi ano a te Arawa ka uru ki nga whakahaere mo te Keehi mo nga moana, ka kotahi a te Arawa katoa, ahakoa e tokomaha tonu ana e whakaaro ana i runga i nga korero a nga hoa pakeha, he maumau moni noa iho, kaha tonu a Te Morehu ki te whakahaere ia ngati Pikiiao kia kohia he moni i te tau 1908 ka takoto ia Te Morehu me ona hapu e £350 hai moni timatanga mo te Keehi, i muri mai ko ia tonu ki te whakahaere i te kahi moni mo nga moana tae noa ki te tutukitanga o te pakanga—E tika ana ano ia ki a uru ki nga manaakitanga a Te Arawa.

REV. F. BENNETT.

Katahi ano ka puta te mahara mo te matua o te Keehi o nga moana a te Arawa.

Ipenoi ai taku korero mo Peneti, he hokinga whakamuritunga no nga mahara ki te timatanga mai o te Keehi o nga moana a te Arawa. Kua korerotia i era atu putanga o te Toa Takitini te whiunga a te Ture ia Te Manihera Tumatahi mo te hiinga ika kaore he raibana hii ika ona. Koia nei te timatanga o te pakanga i waenga nui ia Rev. F. Bennett me te Ropu Hii Ika o Rotorua timata mai i te marana o Noema i te tau 1907 tae mai ki te tau 1909. He pakanga nui tenei i taea e tetahi taha e tetahi taha nga Ture hai tautoko i te tohe a tetahi taha me tetahi taha. He pakanga tino nui tenei, no tenei wa katahi ka koromae a Peneti i nga moana wai-maori no nga Maori ake kaore he take o te Pakeha, ehara i te pera me te wai-tai he huarahi no te Katoa Tukua tonutia atu tana kereeme ki te Kawanatanga—Kei raro i te Tiriti o Waitangi, i te Ture Here Ngawha me te "Game Act" o ana take. Ko nga korero mo te hohonutanga o tenei pakanga mo tetahi wa atu ka whakamarana—Heoi ano te mea nui, i runga i te Kaha o ana take i whakatakoto ai ki te Ropu o Rotorua me te Kawanatanga, ka homai e te Kawanatanga ki te Kaunihera o te Arawa e 20 nga raibana hii ika he Kotahi hereni i te mea kotahi he pauna ke hoki mo te Raibana mo te tau, na runga i te kaha i te marana ka puta te waahi tuatahi o te Keehi o nga moana. Mai o te wa e noho ana a Peneti i Rotorua ko ia tonu te Kai-whakahaere o te kechi o nga moana. Ahakoa nga Roia ki mai kaore he take o te kechi a nga Maori mo nga moana kaore ia i

hoha i ngoikore ranei, tae noa ki tona hikitanga ki Heretaunga i runga tonu ona whakaaro i te kechi o nga moana—Kua u ra ki uta, no reira e tika tenei tangata ki a nui te mihi a kia whiwhi ano loki i tetahi o te Rokiroki a tona kuia a Whakaotirangi.

Tera atu te roanga,

RAIMONA HERETAUNGA.

Whakarewarewa.

Hune 27, 1926.

WHANGANUI ME TE ARAWA.

KO nga maori i karangatia hei awbina i nga mahi o te ekepihana no Whanganui no Te Arawa. Nui atu te pai o a ratou mahi ngahau, me te ki tonu o te "concert chamber" i nga wa katoa e tu ana a ratou mahi i ki nga nupepa: "kaore ano he mahi ki Akarana i penei rawa te atahua te pai i mua atu."

Kia ora a Whanganui. Tenei kei te mihi tonu te ngakau ki to koutou pai me to koutou whakaaro nui ki a tatou mahi.

Kia ora hoki nga kai-whakahaere o te Ekepihana mo te pai o ta koutou manaaki i te ropu maori. Tenei kei te mihi tonu to matou ropu ki te komiti whakahaere o te ekepihana ki nga kai-whakaako o W'kitoria kura o Tupene, a ko te mihi nui rawa ki a Rev. Coats (te Kai-whakahaere o te ekepihana) me tona hoa wahine. Kia ora tonu korua mo ta korua manaaki pai i nga tamariki o te iwi maori, e kore hoki ratou e war-war ki a korua.

HUI A TE HAHU KI MOHAKA.

He karanga tenei i nga mema o te Hinota Takiwa o te Atirikonatanga o Haki Pei, ki a hui atu ki Mohaka a te Hatarei te 18 o nga ra o Hepetema nei.

W. W. WAIAPU.

Perchitini.

TE TOA TAKITINI.

KUA hikitia mai te perchitanga o ta tatou pepa ki te tari perchitini o te "Hawke's Bay Herald" i Nepia. Erua nga take i hikitia mai ai:—1. Kia tata atu ai ki te Tari o to tatou Pihopatanga, ki te wahi i takoto ai te pukapuka rehita o Te Toa Takitini. 2. He ngawari rawa te utu mo te perchitanga ki Nepia. Neke atu i te rima tekau pauna i te tau te ngawaritanga iho o te utu.

I runga i te ahua tauhou o nga kai-perchitini ki te reo Maori, tera e ahua rahi tonu nga reta e takoto he o tenei perchitanga. Otira kei to muri i tenei ka takoto pai tonu a tatou korero.

Na te tauhou hoki o nga tangata perehi tetahi take i tomuri ai te putanga o tenei o a tatou pepa. Oira ko te take nui ko te ngaronga atu o te Efitia ki Akarana i runga i nga mahi o te Ekepihana a te Haahi.

TE MOANA O TAUPO.

TO te 21 o Hurae ka tutaki atu a Ngati Tuwharetoa ki a Ta Maui Pomare me Hon. A. T. Ngata. Ka whaiti nga mihi ki te tari o Ta Maui Pomare, ka whiti atu ki te tari o te Hekeretari o te Minita Maori. I konei ka tutaki atu ki nga tikanga whanui e pa ana ki te ritenga o te tae atu o Ngati Tuwharetoa ki Poneke, ara mo tana Moana mo Taupo.

Tekau ano menefi e whakawhaititia ana e te tamaiti marohirohi o te Motu e A. T. Ngata nga waahi katoa e manua ai nga take a Ngati Tuwharetoa mo tana Moana, me nga marohirohi ano o Te Arawa tokorua i reira, ara a Tai Mitere me Keepa Ehau, hui atu hoki ki a Te Rauinoa. E hoa ma ahakoa e kiki ana te haere a te korero take kore me te kata, i pewheatia ra e Ngata, korero rawa mai, i a ia tonu e kata ra, kua pumui mai i nga rarangi katoa e rite ana hei whakaaetanga ma te Minita ki nga hiahia o nga Maori mo te ratou Moana. Ara ko nga hiahia o Tuwharetoa me motuhake te toru mano pauna i te tau mo te Moana anake. Ko Waitahanui awa, ko Taurangi awa, me wehe ke te utu mo era. Mohio tonu matou katoa he mea uaua, a e kore ano hoki e whakaaetia engari i te nui o te reka o te perepere a te honore M.A., LL.B., ki roto ki nga tariuga o te Minita Maori, he pono whakaaetia ana e te Minita nga hiahia katoa o Ngati Tuwharetoa. He pono tenei kupu aku, hoki atu aku mahara whakamuri ki te wa i haereere ai au i te motu nei ki te whawhati i te kaki o Ngata kia hinga, kia tu atu ko ahau ko te kuare nei hei mangai mo te iwi ki te whare Paremata. Mei tu ko ahau, penei kua tere noatu te iwi i te wai. Tuarua e kore hoki e penei te otinga o Taupo Meana penei me tenei kua tatu nei inaianei. I tu ano tetahi o Ngati Tuwharetoa i tono kia mauria te whakataunga o tenei take ki te kotahitanga o te iwi Maori kei Ratana. I tu te mema o te Whare Ariki i mea ia, "Kaore au e whakaae koira te Kotahitanga o nga iwi Maori e te motu nei kei Ratana, notemea ko te muinga o Ngapahi kei raro katoa kei a au." I muri ka tu ko te Minita ka ki: "Ko tenei take me oti i konei. Kaore ia e tae ki Ratana". Ka whakaaetia e te Minita te toru mano. Me mau ko nga awa, me tuku e ia he komihana hei utui mo nga moni e rite ana mo aua awa. I muri ka hoatu e matou katoa e toru nga pakipaki mo te honore Apirama Ngata. E toru ano hoki nga pakipaki i hoatu mo Te Arawa me te Hekeretari a te Minita. No te 21 o nga ra ka hainatia e te huihui te kirimina. Ka karangatia e Te Arawa kia tu katoa nga tangata ki runga. Ko tetahi rangatira ano o Tuwharetoa kaore i tu. Heiaha koa i te mea kua hainatia e Te Heuhen, tautokoua ana e te Minita, hainatia ana hoki e te Minita i te 26 o nga ra.

Heoi ko nga tikanga katoa o te moana meake nei rangona nuitia ai. Kia tu te Poari o Ngati Tuwharetoa ka panuitia ai ona whakariterite katoa i waenganui i nga Maori me te Kawanatanga. Heoi ra e te Etita ka mutu nei nga kupu e taia e au te tuku atu hei taonga mo Te Toa Takitini ki nga marae e takahi ai tonu waewae. E te Etita e kore e mutu te mahara me te kororia, me te tuku inoi aku a te Katorika mo te Hon. A. T. Ngata me te Hon. Ta Maui Pomare me ta raua tamaiti me Te Raunoa. Ma te Atua ratou e tohu. E te Atua tohungia hoki te Kingi.

Na Te Taiti Te Tomo,

Box 114,

Kakariki, Halecombe.

HE NEEHI MO TAMATEA KAUNIHERA.

MANAAKI A WHANGANUI.

KUA whiwhi te Takiwa Kaunihera o Tamatea i tetahi Neehi tuturu mo ratou. Ko te Neehi nei he tino tiwhikete ona mo te mahi turoro me te Whakawhanau tamariki. Ko te mana whakabaere i a ia ko te mana o Te Tari o te Ora, engari ko etahi o nga mana o te Tari Ora kei te tapaea mai ki te Kaunihera o Tamatea.

I te mahi tikanga nga tangata o tenei rohe Kaunihera kia whiwhi ai te Neehi nei ki tetahi Motoka hei haereere tanga mona ki nga kainga Maori puta noa nga rohe o Tamatea Kaunihera.

He nui no te rongopai o nga mahi a te ropu o Whanganui i haere nei ki te awahina i nga mahi a te Hahi i Akarana, karangatia ana tana ropu kia haere tika mai ki Haki Pei nei mahi ai mo nga po e wha. Ko nga toenga atu o nga hereni ina ea nga raruraru me hawhe tonu, ko tetahi wahi hei manaaki i nga mahi o Whanganui, ara mo te whakataetae tenehi a te wa o te Aranga, a ko tetahi hawhe hei awahina i te Neehi o Tamatea Kaunihera. I runga i te aroha nui o Whanganui ki te pai o te manaaki a nga morehu o Heretaunga nei i a ratou, me te pai me te marama hoki o te take i taia mai ai ki Heretaunga nei, ka tu mai a Takarangī me tana whanau katoa, ka ki, me waiho katoa nga hereni o tenei mahi hei awahina i tenei mahi nui kia puta ai he painga ki nga turoro i nga wahi katoa o Heretaunga. I runga i tenei manaaki nui tera e whiwhi te Neehi nei ki tetahi Motoka hou tonu moana.

Kia nui nga ora ki a Whanganui i haere mai nei ki te awahina i a matou. Kua ea ra to koutou mauuitanga i te mea kua kite ake tera e rite te take i haeretia mai nei e koutou te nuku o te whenua. Kua whiwhi ra to matou Neehi ki tetahi Motoka mona. E ki ana te karaipiture. "Maka to taro ki te mata o nga wai, he maha nga ra ka hoki mai ano ki a koe."

**HE KORERO
MO TE MATENGA O PIHOPA PATIHANA,
HEPETEMA 20, 1871.**

NA PIHOPA RENATA WIREMU.

He pukapuka na tetahi o ona hoa, na Rev. J. Atkin i mate nei ano i taua wa.

1. Ki tona papa tenei; no te ra ano i mate ai te Pihopa i tuhituhia ai. No runga i te "Southern Cross," Hepetema 20. **I** TE ata nei kihai i maha nga maero te mamao o to matou kaupuke i te taha ruru o Nukapu. He motu iti tenei; e rua tekau pea maero ki te taha ki raro o Santa Cruz. Ite 11½ o nga haora kua tata, ara, kua toru maero te mamao mai i te motu. E wha nga waka kei runga i te hau, me te mea e matakū ana i a matou, ina hoki kihai i whakatata mai.. Ka kī te Pihopa, me tuku iho te poti, me hoe atu ki a ratou. Ite mea kua noho matou katoa ki runga ki te poti, ka kī ano te Pihopa, "Me mau ano etahi atu mea mo ta tatou haere ki uta, hei mea hoatu noa." Te rironga mai o enei, ka hoe atu matou ki nga waka ra, ko era, kihai i hoe mai ki a matou, me te mea hoki e whakaaro rua ana, mo te hoe atu ranei, mo te pewhea ranei. Mohio tonu mai ratou ki te Pihopa, a, i tana kīanga kia haere katoa matou ki uta, ka whakaae mai ratou. Hoe atu ana matou ki tetahi wahi o te toka, kihai i kotahi maero te mamao mai i te motu. Kei konei ka tutaki ki a matou e rua nga waka: huihuia katoatia, e ono. Tohe mai ana nga tangata o uta kia tōia atu te poti ki runga ki te toka: kihai matou i whakaae atu. Katahi ka eke atu te Pihopa ki runga ki tetahi o nga waka, tokorua nei nga tangata i runga; a, ka rua tekau pea meneti ka hoea atu; ka hoe tahi atu hoki e rua nga waka i nga rangatira tokorua o te motu, i a Taula rana ko Metu. I marere nga tangata ki roto ki te wai, a, tōia ana nga waka i te wahi pāpaku i runga i te toka ki te wai hēhenu i tua, a hoea atu ana ki te motu. I kite atu ano matou i tona ūnga ki te one, a, muri iho ka ngaro. Tokowha matou i runga i te poti, ko Tīpene Taroaniara, ko Hoani Nonono, ko Hēmi Minipa, ko ahau. Kua kotahi pea hāwhe haora o te Pihopa i uta, e mahara ana hoki matou meake pea ia hoki mai, me te mānu noa to matou poti i reira me nga waka, me te whakamatau ano matou ki te korero ki a ratou. Ohorere ana tera te whakatikanga ake o tetahi tangata i runga i tetahi o nga waka, ko te kōpere i te ringa, me tana karanga ake penci na, "Ko tena ta koutou i hiahia ai?" Te hopukanga ki te pere, ka perea mai. I reira ano ka makā mai ano nga pere o era waka. Katahi matou ka hoe mai kia kauaka ai e taea e a ratou rakau. Otira kua tū ahau, a Tīpene, a Hoani. E ono nga tūnga o Tīpene; kotahi te mea kino rawa. Ko Hēmi, na tana karohanga, a, takoto rawa ki raro, i kore ai e tū tona poho. Ko o maua tūnga ko Hoani, he mea iti nei.

e kore ano hoki e whakaaroa me kua te mahi pani i te pere ki te rongoa whakamate. Ka mamao mai matou i nga waka, ka maranga te heera, a tae rawa mai ki te "Southern Cross." Ka hoki atu matou ko Bongard, mete o te kaupuke, ko nga tangata hoki hei hoe i te poti, me te mau pū ano matou, he whakahaere i te Pihopa. E pari mai ana te tai, otira kahore ano kia hōhonu noa te wai i runga i te toka e puta ai te poti; heoi ka mānu noa matou i waho, me te karaihe atu ki nga tangata i uta. Ka tae ki te 4½ o nga hāora, ka puta matou i runga i te toka, ka ata hoe atu whaka uta. Katahi ka kitea e matou he waka e tere noa ana, kahore he tangata o runga. Te hoenga atu ki taua waka ra, ka kitea kua rite ano ki ta matou i maharahara ai. Tera, kei runga i taua waka, ko te tinana o Pihopa Patihana, he mea takai ki te kākahu Maori. Te hapainga mai o te tūpapaku ki runga ki te poti, katahi ka tangi te umere o uta. Kihai ia tetahi tangata i whakararu mai i a matou, engari, ka mahue taua waka i a matou, ka hoe mai etahi ki te tiki mai. I runga i te tūpapaku he manga nikau e takoto ana e rima nga pona i ponaia ki nga rau. Ka rapu noa hoki matou, he aha ranei te tikanga o tenei? Ka tirohia te ahua o nga tūnga ka kitea tona matenga kihai i whai takiwa i muri iho o te pānga o te patu. Ko te tinana kihai i ahatia, engari ko nga kākahu i tangohia; ko nga hū ia me nga tōkena i waiho.

Kua maha nga taenga o te Pihopa ki tenei motu i mua, ahua pai ana nga tangata, whakahoā mai ana. I ū ano matou ki reira i tera tau, kotahi hoki te hāora i takoto ai te poti ki te one i a te Pihopa e noho ana ki nga tangata i te kaainga. Ko te tikanga i era tau, ka hoe mai nga waka, ā kia toru, kia wha maero ki te moana, ka piki noa mai hoki nga tāngata ki runga ki te kaupuke; kahore rawa he matakū. Heoi ano ta matou i mohio ai, i putake ai ta ratou tikanga inaianei, kua ū pea tetahi kaupuke ki reira, kua tutū nga tangata o runga, kua patu i etahi o nga tāngata o te motu, na reira, tae kau atu tetahi pakeha ki reira i muri iho, ka patua. I mohiotia tenei ki nga mea e kitea ana, e rangona ana e matou ki nga wahi katoa e taea ana e matou."

Ka whitu nga ra i muri iho i tenei ka tangohia atu i roto i a matou a Rev. J. Atkin. No te aonga ake ka mate ko Tipene. Ko te tunga o Hoani, he mea iti nei; i mahue hoki ia ki tona ake motu ki Mota; tera ano pea ia e ora ake.

2. He pukapuka ano tenei na Rev. J. Atkin ki tona whaea. Kihai i oti.

Hepetema 21, 1871.

E toku whaea,

Kahore e taea te whakaaro iho te nui o to matou pouri i to matou taonga nui ka riro nei. Ko to matou Pihopa kua mate i nga tangata o Nukapu te patu imanahi. I riro mai i a matou te tūpapaku, a tukua ana ki te moana inaianei. Ko ia anake

i uta; kihai hoki tetahi o matou i kite i tona matenga. I whakaekea mai ano hoki matou i runga i te poti. Ko Tipene tetahi i tū, he kino rawa te tūnga; e kore pea ia e ora ake. Ko maua ano hoki ko Hoani. i tū i te pere. he tūnga iti nei. Pouri kerekere a matou tamariki, mamae rawa hoki a Jacobs, kapene o te kaupuke. Ko Brooke, e matemate ana, otira, hono tonu ano tana mahi ki a matou ki nga taotū, na reira i kore ai e ata maharatia e ia inaianei te nui o te pouri.

Kōnohi tonu matou nei, otira hei aha kia whakaaroa to matou kōnohi i a ia ka tae nei ki tona okiokinga; i mate nei hoki i runga i te mahi a tona Ariki—te mahi e mahia tonutia ana e ia i a ia e ora ana. He hanga matakau tenei tu mate—kino rawa ki te taringa e whakarongo ana. He rangimarie tona oranga, he rangimarie ano tona matenga, ahakoa i patua kinotia. Kihai i kitea ki tona kanohi tetahi tohu o te matakau. o te mamae ranei—ko tona ahua tonu i te mea e moe ana; me te mea e ngenge ana, e whakamanawanui ana. Aue! te tini o te tangata e mamae i tona matenga! Ka pewhea ra tenei mahi kawē i te Rongo-pai i a ia ka ngaro nei? Ko te Atua anake e mohio ana, nāna nei ia i tango atu. Kahore Ona tikanga e rite ki o tatou. Kia kitea nga tangata māna nei e mahi ta te Atua mahi i runga i te whenua e tangohia atu ana, katahi ka oho te mahara, Kei te whakanuia rawatia pea e tatou ta te tangata mahinga i nga mahi a Te Karaiti. Ta te Atua i pai ai, ko te tangata kia rite ki a Te Karaiti. Kahore he aha o te mahi, he mea kau i te tangata, e whakaritea nei māna e mahi, kia pakari, kia tutuki ki te tino kaumatuatanga.

He nui rawa te mamae o Tipene i etahi wa. Tetahi o nga pere i ngoto rawa ki roto ki tona poho ā whati iho; e kore e taea te unu. To Hoani tūnga kei te pokohiwi matau; tōku, kei te mau. He kahakore tahi maua inaianei; otira ehara o maua nei tūnga; heoi ano te wahi i manukanuka ai, kahore e mohiotia te paninga o nga rakau ki te rongoa whakamate. Ki taku mahara, e kore e kino, otira e kore e ata mohiotia. Te tino mea e ngakau nui ai ahau ki te ora, ko te whakaaro ki a koutou e noho mai na i te kaainga: Otira ki te pai te Atua kia mate au, tera ano ia e tuku mai i te manawanui ki a koutou. e mea hoki kia hua ake he pai ki a koutou i roto o tenei pouri.

Hatarei, 23 o nga ra.

E ahua pai ana matou katoa. He nui te kaha o Tipene; e pai ana tona moe, kua potopoto hoki nga pānga mai o te mamae. He nui te hau inanahi, inaianei; he mea ahua-reka ki a matou, otira e kore e taea te tuhituhi i te titakataka. Kei te matemate a Brooke raua tahi ko Eruera Wogale, he tuhauwiri te mate. Tetahi wahi o te mate o Brooke, na te pouri. Moe ana ia i te roanga o tenei ra, tera pea ia e ahua ora ake."

Mutu noa te pukapuka i konei, kihai i oti ka mate hoki te kai-tuhituhi.